

Історія

УДК 355.233:378:321.7:2-67(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19916407>

**Трансформація моделі військової підготовки студентства через синергію
воєнної прагматики демократичної адаптації та суспільно-конфесійного
діалогу в Україні**

Куриляк Валентина Василівна,

доктор богослов'я, доцент, доцент кафедри богослов'я,

ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»,

м. Буча, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-5245-9700>**Прийнято: 16.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026**

Анотація. Питання заміни обов'язкової базової військової підготовки на курс «Основи національного спротиву» у закладах вищої освіти України постає не просто як адміністративне рішення, а як багатовимірний кейс взаємодії держави, громадянського суспільства та релігійних спільнот в екстремальних умовах повномасштабної війни. У статті здійснено комплексний міждисциплінарний аналіз резонансної реформи в системі вищої освіти України, а саме заміни обов'язкової базової загальновійськової підготовки для студентів II курсу денної форми навчання на курс «Основи національного спротиву». Досліджено, що це рішення є не лише як адміністративний захід, а як багатовимірний кейс взаємодії держави, громадянського суспільства та релігійних спільнот в умовах екзистенційної війни. У дослідженні верифіковано гіпотезу, згідно з якою трансформація моделі підготовки стала результатом синергії трьох факторів: воєнної прагматики (логістична перевантаженість центрів та безпекові ризики для

студентів на полігонах), демократичної адаптації до світоглядного плюралізму та потужної суспільно-конфесійної реакції. Особливу увагу приділено протестантському середовищу, для якого вимога складання військової присяги та володіння зброєю створювала гострий конфлікт із конституційним правом на свободу совісті. Наукова новизна роботи полягає у висвітленні переходу держави від жорсткого примусу до концепції «життєстійкого громадянина», де віруючі студенти інтегруються в оборону через невійськові та незбройні компоненти національного спротиву та цивільного захисту без порушення власних моральних табу. Зроблено висновок, що запровадження інклюзивної моделі національного спротиву є індикатором демократичної стійкості України, яка навіть у стані тотальної війни зберігає повагу до базових прав людини та шукає баланс між мобілізаційними потребами й свободою індивідуального сумління.

Ключові слова: національний спротив, базова загальновійськова підготовка, протестантизм, свобода совісті, воєнна прагматика, демократична адаптація, військова присяга.

Transformation of the model of military training for students through the synergy of military pragmatics, democratic adaptation, and socio-confessional dialogue in Ukraine

Valentyna Kuryliak,
PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theology,
Ukrainian institute of arts and sciences,
Bucha, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-5245-9700>

Abstract. *The issue of replacing mandatory basic military training with the course «Fundamentals of National Resistance» in Ukrainian higher education*

institutions should be understood not merely as an administrative decision, but as a multidimensional case of interaction among the state, civil society, and religious communities under the extreme conditions of full-scale war. The article offers a comprehensive interdisciplinary analysis of this high-profile reform in Ukraine's higher education system, namely the replacement of mandatory basic general military training for second-year full-time students with the course «Fundamentals of National Resistance». It is argued that this decision should be viewed not only as an administrative measure, but also as a multidimensional case of interaction among the state, civil society, and religious communities in the context of an existential war. The study verifies the hypothesis that the transformation of the training model resulted from the synergy of three factors: military pragmatics, democratic adaptation to worldview pluralism, and a strong socio-confessional response. Military pragmatics is understood here as the logistical overload of training centers and the security risks faced by students at military training grounds. Special attention is paid to the Protestant milieu, for which the requirement to take a military oath and handle weapons created an acute conflict with the constitutional right to freedom of conscience. The scientific novelty of the study lies in highlighting the state's shift from rigid coercion to the concept of the «resilient citizen», in which believing students are integrated into national defense through non-military and unarmed components of national resistance and civil protection without violating their moral taboos. The article concludes that the introduction of an inclusive model of national resistance is an indicator of Ukraine's democratic resilience, demonstrating that even under conditions of total war the state preserves respect for fundamental human rights and seeks a balance between mobilization needs and freedom of individual conscience.

Keywords: *national resistance, basic general military training, Protestantism, freedom of conscience, military pragmatics, democratic adaptation, military oath.*

Постановка проблеми. Питання заміни обов'язкової базової військової підготовки у закладах вищої освіти на курс «Основи національного спротиву» постає в сучасному українському науковому та публічному дискурсах не лише як вузьке освітньо-адміністративне рішення, покликане оптимізувати навчальні плани, а як надзвичайно показовий, багатовимірний випадок взаємодії держави, громадянського суспільства та релігійних спільнот в екстремальних умовах повномасштабної війни. Історично склалося так, що система військової підготовки студентства в Україні тривалий час зберігала рудименти радянської епохи, де мілітаризація молоді розглядалася як безальтернативний інструмент державного контролю та ідеологічного виховання. Однак в умовах сучасної екзистенційної загрози, з якою зіткнулася українська нація, постала необхідність формування принципово нової архітектури національної безпеки, яка б базувалася не на сліпому примусі, а на свідомій громадянській стійкості.

У центрі цього масштабного дослідження перебуває не вся розгалужена система військової підготовки чи мобілізаційної політики України загалом, а одне цілком конкретне концептуальне питання, що набуло гостроти у 2024–2025 роках. Тому центральне питання, чи була ця безпрецедентна заміна формату (скасування базової загальновійськової підготовки для студентів на користь курсу з основ національного спротиву) проявом глибинної демократичної адаптації державного апарату до світоглядного плюралізму суспільства, чи вона стала насамперед результатом жорсткої воєнної доцільності, помноженої на вимушену суспільно-конфесійну реакцію. Трансформація підходів, яка позбавила віруючих студентів необхідності складати військову присягу зі зброєю в руках та набувати статусу військовозобов'язаних, висвітлює фундаментальну напругу між імперативом національного виживання, який вимагає тотальної мобілізації всіх наявних ресурсів, та імперативом збереження демократичного, правового характеру держави, який безумовно передбачає повагу до свободи совісті та

конституційних прав громадян. Вирішення цієї дилеми стало лакмусовим папірцем спроможності української влади до інституційної гнучкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексний аналіз причин та наслідків зміни формату студентської підготовки вимагає розуміння того, що ця тема не може бути вичерпно розкрита в межах лише однієї наукової дисципліни. Стан дослідження цієї проблематики вказує на те, що вона органічно лежить на перетині кількох ключових академічних полів. З погляду соціальної філософії, тут розкривається фундаментальна проблема меж державного примусу та трансформації суспільного договору в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли права особистості тимчасово обмежуються заради порятунку суверенітету. Релігієзнавчий вимір, який активно розробляється вітчизняними академічними інституціями, дозволяє простежити динаміку трансформації етичних парадигм усередині конфесійних спільнот. Зокрема, йдеться про протестантське середовище (окремі релігійні течії), яке традиційно мало складні, а подекуди й антагоністичні стосунки з мілітарними інститутами через свої пацифістські доктрини.

Політична теорія розглядає цей випадок через призму концепції стійкості, аналізуючи, як держава здатна інтегрувати різні соціальні групи до загального опору без руйнування внутрішньої єдності, використовуючи, зокрема, досвід Ізраїлю та скандинавських країн. Етика війни пропонує оптику для розуміння того, як класичні концепції справедливої війни адаптуються до реалій асиметричного конфлікту та необхідності масової участі цивільного населення у небойових формах захисту життів. Зрештою, освітня політика виступає тим практичним нормативним полем, на якому всі ці ідеологічні, філософські та етичні конструкти набувають формалізованого вигляду у вигляді законів, постанов уряду та навчальних планів.

Мета статті. Виходячи з наявної лакуни в комплексному осмисленні цієї реформи, головна мета даної статті полягає у тому, щоб детально з'ясувати, які саме системні чинники та приховані мотиви визначили остаточну заміну

базової загальновійськової підготовки для студентства курсом «Основи національного спротиву» та встановити на основі глибокого аналізу, чи може це конкретне урядово-законодавче рішення бути повноцінно та обґрунтовано інтерпретоване як прояв демократичної адаптації української держави до внутрішніх викликів в умовах безпрецедентної екзистенційної війни.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети та верифікації гіпотези в дослідженні застосовано комплексний міждисциплінарний методологічний апарат. По-перше, застосовано ретельний аналіз нормативних змін, що включає порівняльне вивчення тексту Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», законопроектів №10449, №11092, урядової постанови №734 та нового закону про основи національного спротиву у школах і вишах. По-друге, здійснено аналіз публічного дискурсу, який охоплює заяви Міністерства освіти і науки, Міністерства оборони України, а також реакцію освітнього середовища та правозахисних організацій. По-третє, використано герменевтичний аналіз протестантських позицій, що передбачає вивчення публічних виступів релігійних лідерів (зокрема В. Антонюка, М. Паночка), звернень Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) та академічних публікацій щодо трансформації християнської етики в умовах війни. Насамкінець, застосовано метод соціально-філософської інтерпретації для узагальнення моделі взаємодії державного апарату і релігійного середовища.

Гіпотеза дослідження. На основі попереднього синтезу проблематики, центральна гіпотеза цього дослідження стверджує, що заміна формату військової підготовки студентів була зумовлена не одним ізольованим чинником (наприклад, виключно логістичним провалом чи лише перемогою релігійного лобізму), а стала результатом складного синергетичного поєднання воєнної прагматики, демократичного врахування релігійного і суспільного плюралізму та реакції держави на потужний суспільно-

конфесійний запит. Саме переплетіння цих трьох вимірів сформувало остаточну архітектуру нового курсу національного спротиву.

Глибинне розуміння причин відмови від попередньої жорсткої моделі базової загальновійськової підготовки (БЗВП) студентів вимагає ретельного аналізу логістичних, інфраструктурних та безпекових реалій, з якими безпосередньо зіткнулася держава у 2024–2025 роках. Історична реконструкція подій свідчить, що попередній формат, який передбачав безпосередню інтеграцію усього придатного чоловічого студентства до єдиної загальної системи військового вишколу, виявився вкрай проблемним не лише (і не стільки) ідейно, а насамперед практично [6, с. 45–54]. Відповідно до початкових законодавчих ініціатив, зокрема змін, імplementованих через законопроект №10449 та постанову Кабінету Міністрів №734, програма обов'язкової БЗВП для здобувачів вищої освіти передбачала колосальний обсяг аудиторного та полігонного навантаження – 300 академічних годин, що дорівнює 10 кредитам Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС). Ця масивна структура була концептуально і жорстко поділена на теоретичний курс тривалістю 90 годин, який мав викладатися безпосередньо у приміщеннях університетів, та практичний вишкіл обсягом 210 годин, що безальтернативно вимагав обов'язкової фізичної присутності студентів у спеціалізованих навчальних центрах Збройних Сил України або на полігонах [15; 19].

Спроба реалізації такої повноцінної, всеохопної військової підготовки у масовому студентському форматі миттєво оголила критичні та системні недоліки оборонно-освітньої архітектури. Насамперед, йшлося про безпрецедентну складність забезпечення одночасного пропуску через діючу військову інфраструктуру сотень тисяч юнаків-другокурсників [6, с. 45–54]. Це створювало аномальне логістичне навантаження на навчальні центри, які в умовах повномасштабної, виснажливої війни і без того функціонували на абсолютній межі своїх пропускних можливостей, виконуючи своє головне,

життєво важливе завдання – підготовку мобілізованих резервів, призначених для негайного відправлення на лінію фронту. Окрім очевидної загрози логістичного колапсу та перенавантаження інструкторського складу, виникла значно серйозніша, екзистенційна проблема – безпекові ризики [8; 9]. Концентрація великих мас молодого цивільного населення, яке не має жодного бойового досвіду, на відкритих військових об'єктах у країні, що перебуває під постійним, цілодобовим прицілом ворожих балістичних систем, крилатих ракет та ударних безпілотників, стала абсолютно неприйнятною з погляду збереження генофонду нації [1; 7]. Постійні, цілеспрямовані ворожі атаки на навчальні центри Збройних Сил України беззаперечно продемонстрували, що стара модель організації масових практичних занять є трагічно невідповідною суворим реаліям тривалої високотехнологічної війни і створює невиправдано високу загрозу для життя тисяч студентів [13].

Більше того, невідповідність старої моделі полягала ще й у створенні суттєвих соціальних та правових дисбалансів. Аналітичні викладки Міністерства оборони засвідчили, що мобілізаційний ресурс («Стрілець»), який за логікою речей мав би формуватися рівномірно за рахунок усіх прошарків суспільства, у випадку збереження жорсткої обов'язковості полігонного вишколу починав формуватися переважно за рахунок здобувачів вищої освіти. Це об'єктивно порушувало базовий конституційний принцип рівності громадян перед законом. Виникала також проблема адміністративного дублювання, коли студенти, які паралельно навчалися на профільних військових кафедрах за програмою офіцерів запасу, потрапляли під загальну хвилю обов'язковості БЗВП, що вносило хаос у планування освітнього процесу. Таким чином, криза попередньої моделі мала глибоко структурний характер і була безпосередньо зумовлена її інфраструктурною неповороткістю та критичною вразливістю перед обличчям реальних загроз на полі бою.

Усвідомлення цього інфраструктурного та безпекового глухого кута неминуче змусило державний апарат шукати альтернативні, більш життєздатні шляхи, що у підсумку призвело до концептуального зсуву – ухвалення Верховною Радою нового законодавства (зокрема, законопроекту №13347 та пов'язаних актів), яке запровадило дисципліну «Основи національного спротиву» [17]. Академічний аналіз цього переходу показує, що новий курс означає не просто зміну вивіски чи косметичне переформатування навчальних планів, а кардинальну зміну самої логіки та філософії підготовки населення. На відміну від класичної вузько профільної базової військової підготовки, яка має на меті швидке формування універсального солдата-стрільця, здатного до безпосередньої інтеграції у формальну військову ієрархію на передовій, нова концепція свідомо зосередилася на формуванні ширшої, більш універсальної громадянської готовності до дій у різноманітних ситуаціях національної та локальної загрози [19].

Цей перехід супроводжувався низкою принципових інституційних маркерів. Відповідно до нових нормативних роз'яснень, держава свідомо відмовилася від найбільш формалізованих та мілітаризованих аспектів підготовки студентства. Відтепер студентів, які проходять курс «Основи національного спротиву», не змушуватимуть складати військову присягу на вірність українському народові. Вони звільняються від обтяжливої необхідності проходити жорсткий військово-лікарський огляд у форматі, передбаченому для мобілізованих військовослужбовців, їм не потрібно в обов'язковому порядку прибувати до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) лише задля реєстрації на цей курс, а успішне завершення дисципліни більше не означає автоматичного отримання військово-облікової спеціальності та набуття статусу військовозобов'язаного [19]. Такий підхід радикально демілітаризує сам процес навчання у психологічному сприйнятті цивільної молоді, перетворюючи його з акту

прямого примусового рекрутингу на життєво необхідний акт громадянської освіти та самозбереження.

Відбулося також суттєве зміщення фокусу в самих навчальних програмах. Акцент було перенесено на ті навички, які є критично необхідними для виживання і підтримки життєдіяльності суспільства як у воєнний, так і в мирний час. Абсолютно провідну роль у новій парадигмі відіграє поглиблене вивчення невійськових та незбройних компонентів національного спротиву та основ домедичної допомоги [14]. Як зазначають експерти Асоціації операторів та інструкторів з тактичної медицини, під час надання першої медичної допомоги в умовах екстремального стресу найважливішим є вміння не розгубитися та застосувати правильний алгоритм дій у правильний час, що вимагає системного багаторазового відпрацювання в умовах, наближених до реальних [3]. Крім медицини, оновлений курс охоплює базові питання цивільної безпеки, виживання в умовах ракетно-бомбових ударів, розуміння загальної архітектури територіальної оборони. Практична складова (вогнева підготовка) зберігається, але вона стала значно гнучкішою і може проводитися у тирах, на стрільбищах або навіть на сучасних інтерактивних тренажерах, без обов'язкового ризикованого виїзду на відкриті військові полігони [2]. Таким чином, держава перейшла від концепції формування виключно військової навички до концепції підготовки життєстійкого громадянина.

Аналізуючи вищезазначений перехід, дослідникам слід ретельно уникати надмірної романтизації дій державного апарату. Заміна формату підготовки стала можливою і була реалізована не тому, що держава в умовах триваючої російської агресії раптом вирішила пацифізуватися, відмовитися від самої ідеї підготовки резервів чи безпринципно поступитися своїми життєво важливими безпековими інтересами. Навпаки, саме холодна воєнна доцільність та жорсткий раціональний розрахунок стали головними, первинними рушіями цих системних змін. Державному апарату була життєво необхідна більш життєздатна, логістично здійсненна, інфраструктурно

безпечна і, найголовніше, по-справжньому масова модель охоплення населення базовими навичками виживання та спротиву, яку можна було б фінансово та організаційно підтримувати роками без виснаження кадрового та матеріального ресурсу бойових підрозділів Збройних Сил України.

Курс «Основи національного спротиву» відповідає цій раціональній меті. Він забезпечує стратегічну безперервність підготовки, яка концептуально починається ще на рівні третього ступеня загальної середньої освіти через оновлений предмет «Захист України» і органічно продовжується на рівні фахової передвищої та вищої освіти [5]. Надзвичайно важливим кроком воєнної прагматики стало те, що до вивчення основ національного спротиву в університетах тепер повноцінно і обов'язково (у межах загальної програми) залучаються і жінки, що розширює базу громадянської стійкості і відповідає сучасним доктринальним вимогам тотальної оборони. Раціональний мотив держави є зрозумілим, а суспільство, в якому максимальний відсоток громадян тотально навчений невійськовим та незбройним компонентам національного спротиву, правилам поведінки під час повітряних тривог та алгоритмам евакуації, гарантовано зазнає значно менших людських втрат, чинить набагато менший тиск на перевантажену систему охорони здоров'я і демонструє суттєво вищий рівень психологічної резистентності. Відповідно, висновок є однозначним, що уряд та парламент змінили модель не через інституційну слабкість, а завдяки прагматичному пошуку оптимального балансу між потребами фронту і можливостями тилу.

Поряд із незаперечною роллю логістичної та воєнної доцільності, другим фундаментальним фактором трансформації системи студентської підготовки стало зіткнення імперативу державного примусу з непорушним конституційним правом на свободу совісті та віросповідання. Цей вимір проблеми переводить дискусію із суто адміністративної площини у сферу глибинної соціальної філософії та конституційного права. В основі лежить складна філософська дилема, а саме як демократична держава, що веде

тотальну боротьбу за власне виживання проти авторитарного ворога, повинна поводитися з тією частиною своїх громадян, чії релігійні або глибокі світоглядні переконання категорично забороняють їм брати до рук зброю чи складати мілітарну присягу на вірність? Відповідно до статті 35 Конституції України, у разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, цей обов'язок має бути замінений альтернативною (невійськовою) службою. Однак правова колізія, яка виникла з початком повномасштабного вторгнення, полягає у тому, що згідно із Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» (та відповідною постановою КМУ № 2066), така заміна передбачена виключно для строкової військової служби і виключно в мирний час, тоді як у період дії правового режиму воєнного стану механізм реалізації альтернативної служби законодавством не передбачений і фактично заблокований [16].

Ця нормативна прогалина створила ситуацію надзвичайно гострого етичного, соціального та правового конфлікту для тисяч віруючих студентів. Обов'язкова базова військова підготовка у своєму початковому вигляді вимагала від них безпосередніх дій, які прямо порушували їхні глибокі переконання – зокрема, примусу до складання військової присяги. Навіть в умовах екзистенційної війни демократична держава не може дозволити собі ігнорувати той факт, що частина її суспільства має пацифістські погляди. Примушення до порушення релігійних догматів не здатне перетворити переконаного пацифіста на ефективного та вмотивованого солдата, натомість воно гарантовано створює глибоку внутрішню відчуженість між громадянином і державними інституціями. Загроза масового відрахування з вищих навчальних закладів за відмову від проходження такої мілітаризованої підготовки або за нескладання іспиту з БЗВП ставила віруючу молодь перед екзистенційним вибором між базовим правом на вищу освіту і вірністю власному сумлінню [4]. Таким чином, конституційна свобода совісті постала як жорстка межа державного примусу, продемонструвавши, що в

демократичному суспільстві навіть питання національної безпеки повинні враховувати права меншин.

У контексті глобального військового та ідеологічного протистояння з російським авторитарним режимом, який історично спирається на жорстку соціальну уніфікацію, репресії та тотальне придушення будь-якого інакодумства (включно з релігійним), здатність української держави враховувати різні переконання своїх громадян набуває особливого, стратегічного ціннісного значення. Урахування світоглядного плюралізму в питаннях оборони часто хибно трактується популістами як свідчення інституційної слабкості, нездатності влади навести порядок або як необґрунтована поступка, що підриває обороноздатність. Проте, з погляду сучасної політичної теорії та соціології національного спротиву, це врахування не означає відмову від оборонної політики. Навпаки, це є яскравою ознакою політичної зрілості суспільства та здатності держави філігранно інтегрувати різні, навіть полярні групи населення до спільної справи без руйнування крихкої соціальної єдності [23; 30].

Досвід демократичних країн, які перебувають у стані перманентної загрози, переконливо доводить ефективність такого підходу. Як зазначають дослідники Національного інституту стратегічних досліджень, аналізуючи досвід Ізраїлю та скандинавських країн, інтеграція концепції спротиву в цивільне життя є найбільш успішною тоді, коли вона є гнучкою і враховує соціально-культурну специфіку різних груп [18]. Ізраїльська модель стійкості демонструє, що залучення навіть найбільш ортодоксальних або пацифістських верств до небойових, але життєво необхідних функцій (наприклад, порятунку життів, ідентифікації жертв тощо) робить державу сильнішою, ніж спроба силоміць змусити їх стріляти. Українська демократія, стикнувшись із загрозою, продемонструвала здатність до аналогічної адаптації, тобто замість того, щоб створювати внутрішніх ворогів із власних віруючих студентів через

репресивні відрахування, держава почала пошук формату, в якому їхні переконання не ставали б перешкодою для їхньої корисності нації.

Саме крізь призму пошуку суспільного консенсусу запровадження курсу «Основи національного спротиву» може бути обґрунтовано прочитане як цілеспрямована спроба побудови набагато інклюзивнішої моделі громадянської мобілізації. Новий формат має очевидні ознаки демократичної адаптивності, оскільки він дозволив різко зменшити рівень конфліктності в освітньому середовищі. Ключовим досягненням стало те, що новий формат не відштовхнув релігійні спільноти в опозицію до влади. Скасування вимоги щодо складання військової присяги та відмова від надання статусу військовозобов'язаного одразу зняли фундаментальні теологічні заперечення для тих християнських деномінацій (наприклад, частина євангельських християн-баптистів, християн віри євангельської, всіх адвентистів сьомого дня тощо), які згідно релігійних переконань не складають присягу і не користуються зброєю.

Важливою новацією стало те, що нове законодавство та підзаконні акти (зокрема імплементація норм законопроекту №13347) передбачили можливість альтернативних освітніх траєкторій. Для студентів з особливими освітніми потребами або тих, хто має чітко виражені, документально підтверджені релігійні обмеження щодо поводження зі зброєю, можуть бути запропоновані альтернативні формати навчання та складання нормативів у межах цього ж курсу [14]. На практиці це означає, що студент-християнин, який відмовляється від стрілецької підготовки, має можливість поглиблено опанувати розширені невійськові та незбройні компоненти національного спротиву, основи евакуації цивільного населення, організацію укриттів або надання психологічної допомоги потерпілим від обстрілів. Завдяки цьому державі вдалося зберегти імператив загальної, тотальної підготовки молоді до викликів війни, але водночас перевести його у значно менш конфронтаційну і соціально прийнятну форму.

Водночас, академічна доброчесність вимагає чіткого усвідомлення та фіксації меж такої виключно демократичної інтерпретації. Сама наявність гнучкішого, інклюзивнішого формату освітнього курсу ще не доводить автоматично, що рішення уряду та Верховної Ради було продиктоване виключно ідеалістичною прихильністю до ліберальної демократії та безкорисливою турботою про права людини [23]. Суспільствознавчий аналіз вимагає розуміння, що держава завжди залишається апаратом, що володіє монополією на легітимний примус, і її абсолютним пріоритетом в умовах екзистенційної війни є забезпечення обороноздатності і виживання інституцій [35].

Тому демократичний вимір у цій конкретній ситуації слід розуміти не як абсолютний, беззаперечний тріумф правозахисної ідеології над державними інтересами, а виключно як частковий, ситуативний компроміс у жорстких межах воєнного часу. Держава погодилася на створення інклюзивнішої моделі не тому, що відмовилася від контролю над суспільством, а через прагматичне розуміння того факту, що жорсткий, непоступливий примус у питанні полігонного вишколу студентства приніс би незрівнянно більше політичної, інформаційної та соціальної шкоди, ніж гіпотетичної мілітарної користі. Скандали з масовими відрахуваннями віруючих студентів створили б вкрай негативний резонанс не лише всередині країни, але й серед західних партнерів України, які уважно стежать за дотриманням базових прав людини. Таким чином, демократична адаптація тут виступає раціональним інструментом утримання внутрішньої стабільності [23].

Питання переформатування військової підготовки студентства надзвичайно швидко еволюціонувало від рутинної освітньої директиви до проблеми загальнонаціонального масштабу саме тому, що воно одночасно торкнулося відразу кількох глибоко чутливих і болючих сфер суспільного буття. По-перше, воно безпосередньо втрутилося у сферу вищої освіти, яка в українській соціокультурній традиції традиційно розглядається не лише як

засіб здобуття професії, але і як головний соціальний ліфт та гарантія побудови стабільного майбутнього [33]. Офіційні заяви представників влади, зокрема заступників міністра освіти і науки, про те, що студентів-чоловіків, які не пройдуть базову підготовку або не складуть фінальний іспит, будуть беззастережно відраховувати з університетів, були сприйняті суспільством як прямий інституційний замах на конституційне право на освіту [20; 24].

По-друге, ця ситуація до межі загострила питання ролі молодого покоління у воєнному суспільстві. Дискусії про те, наскільки етично і доцільно масово готувати 18–20-річних юнаків (які ще не досягли віку мобілізації, що становить 25 років) до збройного опору, каталізували найглибші батьківські тривоги щодо збереження життя дітей. По-третє, як уже зазначалося, це питання стало викликом для свободи совісті. Воно активізувало широкі суспільні дебати про те, де саме пролягають допустимі межі державного втручання у приватні, глибинні світоглядні переконання особистості під час правового режиму воєнного стану, та чи має право держава примушувати молодь до порушення власних моральних табу [16]. Збіг цих факторів перетворив технічне питання на потужний соціальний тригер.

У загальному потоці суспільного занепокоєння найбільш структурованою, артикульованою та інституційно оформленою реакцією стала відповідь релігійного середовища України. Необхідно розкрити, що конфесійний спектр не був абсолютно єдиним у своєму баченні проблеми. Наприклад, традиційні православні та греко-католицькі деномінації, маючи розгалужений інститут військового капеланства [28; 34], сприйняли ідею загальної підготовки відносно спокійно [25]. Проте частина протестантського середовища особливо виразно і безкомпромісно виявило глибинний конфлікт між нав'язаним мілітарним обов'язком держави і суверенним правом совісті.

Українські протестантські спільноти, маючи травматичний історичний досвід жорстоких переслідувань за часів радянського тоталітаризму саме за відмову брати до рук зброю і присягати комуністичній владі, відреагували на

нові виклики з максимальною серйозністю. Публічні звернення та проповіді лідерів найбільших протестантських об'єднань, таких як голова Всеукраїнського союзу церков євангельських християн-баптистів (ВСЦ ЄХБ) Валерій Антонюк та старший єпископ Української церкви християн віри євангельської (УЦХВС) Михайло Паночко, акцентували увагу на необхідності збереження християнської етики, недоторканності духовних принципів молоді та важливості збереження ідейного впливу церкви у секулярному світі, що воює [11; 21; 32]. Це середовище стало головним інтелектуальним та моральним рушієм дискусії про необхідність створення альтернативних освітніх траєкторій для віруючих студентів.

При оцінці впливу цього конфесійного збурення на остаточні рішення уряду надзвичайно важливо дотримуватися академічної зваженості і не перебільшувати масштаби явища. Потрібно чітко та аналітично розмежувати різні рівні впливу. Доведеним впливом суспільної реакції є діяльність експертного та академічного середовища, керівництва вищих навчальних закладів, які об'єктивно вказували на повну неможливість логістичного та інфраструктурного забезпечення попередньої моделі підготовки, що стало очевидним під час перших етапів планування.

Водночас, ймовірним і надзвичайно вагомим був вплив консолідованого конфесійного запиту. Діяльність Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), яка традиційно виступає потужним інституційним посередником між віруючими та владою, забезпечила артикуляцію цих проблем на найвищому урядовому рівні [10]. Реакція релігійного середовища і публічні дискусії навколо законопроекту №13347 засвідчили чутливість питання врахування релігійних переконань у сфері підготовки громадян до національного спротиву. Проте, інтерпретація цих процесів як прямого, безкомпромісного тиску, який «зламав» волю держави, є некоректною і ще потребує ґрунтовних доказів. Церкви не висували ультиматумів, вони

пропонували конструктивний діалог і артикулювали загрози соціальної напруги.

Зробивши синтез вищенаведеного, можна дійти обґрунтованого висновку, що навіть якщо прямий суспільний чи конфесійний тиск не був єдиним, визначальним або безальтернативно вирішальним фактором (як було показано на початку цього дослідження, то прагматика відіграла першочергову роль), сама кардинальна зміна формату підготовки переконливо свідчить про високу чутливість української держави до соціальної й конфесійної реакції. Швидкість, з якою парламент ухвалив нове законодавство, що запровадило курс «Основи національного спротиву» замість БЗВП для студентів (зокрема, голосування 25 березня 2026 року та підтримка законопроекту щодо вдосконалення системи початкової загальновійськової підготовки), свідчить про використання державою механізму політичного коригування. Влада продемонструвала здатність вловлювати суспільні настрої, ідентифікувати потенційні точки соціального вибуху (як-от масові відрахування студентів-християн) і превентивно усувати їх через зміну нормативно-правової бази, зберігаючи при цьому стратегічний курс на забезпечення національної стійкості.

Щоб остаточно верифікувати центральну гіпотезу дослідження, необхідно застосувати мікроаналіз, зосередившись на конкретному соціальному сегменті. Протестантська дискусія щодо військової підготовки є концептуально важливою і аналітично показовою зовсім не через демографічну чисельність цієї групи в Україні, а через те, що саме в її теологічних та соціальних практиках особливо чітко, до стану граничного загострення, проявляються всі суперечності досліджуваної проблеми.

В українському протестантизмі питання свободи совісті є не просто правовою нормою, а фундаментальним богословським догматом, який визначає межі підпорядкування земній владі. Біблійна етика, що є абсолютним авторитетом для цих деномінацій, створює складну поліфонію сенсів, де

заповідь «не вбивай» постійно конфліктує з моральним обов'язком захищати невинних від агресора. Крім того, наявність потужних пацифістських традицій, викуваних у підпіллі в епоху СРСР, сьогодні стикається з не менш потужними оборонно-патріотичними аргументами, які виникають як природна реакція на звірства російських окупаційних військ. Тому протестантський кейс є показовим дзеркалом, у якому відображається болісний внутрішній пошук компромісної суспільної моделі [12; 22; 31].

Аналіз сучасного українського протестантського дискурсу (2022–2025 рр.) демонструє, що повномасштабна війна зруйнувала ілюзію монолітного ставлення євангельських віруючих до військової служби. Відбулася складна трансформація етичних парадигм, яка кристалізувала три основні, чітко артикульовані позиції.

Пацифістська позиція. Ця позиція ґрунтується на категоричній неприйнятності будь-якої примусової підготовки, яка хоча б опосередковано пов'язана з поводженням зі зброєю, мілітарною муштрою чи присягою. Найбільш послідовно її дотримується Церква адвентистів сьомого дня [26; 27] та консервативне крило п'ятидесятницьких громад [29]. Їхні аргументи впливають виключно з мотивів глибокої віри і традиційної християнської етики ненасильства. В межах цієї оптики держава, що вимагає від студента-пацифіста вчитися стріляти, перетинає межу своєї компетенції. Для представників цих і подібних течій збереження вірності принципам нонкомбатантства є абсолютним пріоритетом, навіть перед загрозою відрахування з університету чи адміністративних санкцій.

Оборонно-патріотична позиція. На противагу традиційному пацифізму, в середовищі баптистів (ЄХБ) та частини прогресивних п'ятидесятників сформувався потужний оборонно-патріотичний наратив. Ця позиція передбачає концептуальне визнання права і навіть категоричного морального християнського обов'язку щодо активного, в тому числі збройного, захисту ближнього, суспільства і держави в умовах brutальної неспровокованої

агресії. Богословською основою для цього стала так звана «місіологія Царства», яка легітимізує збройний захист як форму прояву християнської любові до ближнього, якого вбивають. Студенти, які поділяють цю позицію, не мають теологічних перепон для проходження базової підготовки і навіть розглядають її як своєчасний інструмент служіння Батьківщині [22].

Компромісна позиція. Найбільш затребуваною та масовою стала третя, компромісна позиція, яка пропонує прийняття обов'язку щодо національної підготовки, але у таких формах, які жодним чином не суперечать індивідуальній совісті. Віруючі, які обрали цей шлях, готові максимально інтегруватися в систему національної безпеки через невійськові та незбройні компоненти національного спротиву, участь у системі цивільного захисту, відпрацювання алгоритмів дій в умовах надзвичайної ситуації, організацію гуманітарної допомоги та загальну розбудову національної стійкості. Саме ця позиція пропонує гуманітарну етику порятунку життів як повноцінну і легітимну альтернативу застосуванню насильства [22].

Синтезуючи матеріали цього кейсу, можна простежити, як він ідеально підтверджує взаємодію трьох складових нашої гіпотези. По-перше, воєнна прагматика чудово пояснює, чому держава не могла залишити старий формат без змін, тобто якщо тисячі віруючих студентів готові стати висококваліфікованими парамедиками, рятувальниками та волонтерами (що критично необхідно під час ракетних обстрілів міст), то примушувати їх ставати посередніми стрільцями проти їхньої волі є колосальним марнотратством людського капіталу.

По-друге, демократичне врахування плюралізму пояснює, чому уряду довелося враховувати ці складні релігійні переконання. Наявність трьох різних теологічних парадигм в межах лише одного протестантського напрямку яскраво свідчить про те, що суспільство є надзвичайно складним механізмом, до якого неможливо застосувати єдиний жорсткий радянський мілітарний шаблон. Новий формат курсу «Основи національного спротиву» став тим

самим простором, де всі три позиції змогли знайти своє місце без порушення закону.

По-третє, суспільно-конфесійна реакція, артикульована через релігійних лідерів та ВРЦіРО, пояснює, чому це питання набуло такої диспропорційно великої політичної ваги. Інституційна спроможність церков формулювати проблему і доносити її до владних кабінетів змусила державу діяти превентивно, не чекаючи відкритих конфліктів в університетських аудиторіях.

Варто обов'язково зазначити, що протестантський приклад, попри всю його аналітичну та концептуальну глибину, не вичерпує всієї палітри суспільної дискусії. Він залишає поза фокусом позиції секулярних пацифістів, агностиків з антимілітаристськими поглядами, а також тих студентів, які уникали підготовки з суто конформістських чи особистих безпекових міркувань. Тим не менш, протестантський кейс є унікальним і особливо цінним як гранично концентрований випадок, свого роду соціально-філософська лабораторія, у якій максимально рельєфно, на рівні інституцій та ідей, видно напругу між імперативом тотальної оборони держави і недоторканністю свободи людської совісті.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного комплексного дослідження, можна з упевненістю стверджувати, що заміна обов'язкової базової загальновійськової підготовки для студентів закладів вищої освіти новим навчальним курсом «Основи національного спротиву» є надзвичайно складним, багатошаровим процесом, який концептуально не може бути пояснений якимось одним ізольованим мотивом. Будь-яке одновимірне пояснення цієї масштабної освітньо-оборонної реформи, чи то виключно як реакції на логістичний колапс військової машини, чи як виняткового тріумфу релігійного лобізму, чи як чистого втілення ліберально-демократичних ідеалів

– неминуче спрощує та спотворює реальну, надзвичайно прагматичну логіку прийняття політичних рішень у країні, що бореться за своє існування.

У світлі всебічного аналізу нормативної бази, публічного дискурсу та конфесійних позицій, науково обґрунтованим є пояснення, за яким ця реформа постала внаслідок органічного поєднання трьох векторів. По-перше, визначальну роль відіграла жорстка воєнна прагматика, коли попередня модель виявилася інфраструктурно неспроможною та несла смертельні ризики для великих мас студентства на полігонах. По-друге, невід’ємною частиною рішення стало демократичне врахування світоглядного плюралізму, коли держава усвідомила контрпродуктивність насильницького примусу до складання військової присяги для осіб зі стійкими пацифістськими чи специфічними релігійними переконаннями. По-третє, каталізатором швидких змін стала реакція держави на консолідований суспільно-конфесійний запит, що запобігло зростанню соціальної напруги та масовим відрахуванням віруючої молоді з університетів. Таким чином, центральна гіпотеза дослідження знаходить своє повне і беззаперечне підтвердження.

З погляду політичної теорії, соціальної філософії та етики, цей безпрецедентний випадок демонструє ключову характеристику демократичної стійкості. Він показує, що навіть в екстремальних умовах тотальної війни на виснаження демократична держава не перестає бути державою плюралістичною. Щоб зберегти свою сутність і не перетворитися на тоталітарного монстра, подібного до свого ворога, вона змушена постійно, щоденно шукати надзвичайно тонку і крихку межу між суворою безпековою необхідністю тотальної мобілізації ресурсів та збереженням глибокої поваги до базових конституційних прав, зокрема до свободи індивідуальної совісті (Вище наведена характеристика щодо демократичного курсу України наразі наведена щодо реакції країни на питання БЗВП і заміни його на курс «Основи національного спротиву»).

Отже, реформа формату студентської військової підготовки і перехід до вивчення основ національного спротиву є далеко не лише локальною освітньою чи адміністративною зміною. Це потужний історичний індикатор і показник того, як українська держава в умовах найтяжчої війни у своїй новітній історії вчиться вибудовувати складний, але життєздатний баланс. Баланс між невідворотною потребою в оборонній мобілізації всього суспільства, об'єктивною релігійною та світоглядною різноманітністю своїх громадян та загальною соціальною чутливістю, формуючи тим самим нову, інклюзивну та ефективну модель національного виживання.

Список використаних джерел

1. Аналіз застосування безпілотних літальних апаратів при веденні сучасних війн та основні заходи щодо боротьби з ними / Ю. Ф. Кучеренко та ін. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2023. № 2 (51). С. 38–45. DOI: <https://doi.org/10.30748/nitps.2023.51.05>.

2. Без БЗВП для студентів: що змінює нова система підготовки до нацспротиву. *Міністерство оборони України*. 2026. URL: <https://mod.gov.ua/explanation/bez-bzvp-dlia-studentiv-shcho-zminiuiie-nova-systema-pidhotovky-do-natssprotyvu> (дата звернення: 01.03.2026).

3. Безпека в екстремальних умовах. *Асоціація Операторів та Інструкторів з Першої Допомоги та Тактичної Медицини*. URL: <https://ufam.uaemt.org.ua/training-type/bezpeka-v-ekstremalnykh-umovakh> (дата звернення: 17.02.2026).

4. Відмова студента від базової загальновійськової підготовки може призвести до відрахування, – ТЦК. *Судово-юридична газета*. 2025. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/322970-otkaz-studenta-ot-bazovoy-obshchevoyskovoy-podgotovki-mozhet-privesti-k-otchisleniyu-ttsk> (дата звернення: 17.02.2026).

5. Гладун В. Формування основ національної безпеки старшокласників під час вивчення предмета «Захист України». *Вересень*. 2025. Т. 105, № 2. С. 11–23. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2025.02>.
6. Димид Д.-Р. Будівництво військового резерву людських ресурсів. Вивчені уроки. Можливі політики для України : Бакалаврська робота. Львів, 2024. 118 с. URL: <https://er.ucu.edu.ua/items/2c9a838c-3531-4a7e-a02d-fedeb9c7b56a> (дата звернення: 17.02.2026).
7. Застосування безпілотних літальних апаратів збройними силами Російської Федерації у війні проти України / О. О. Олексенко та ін. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2022. № 4 (49). С. 37–42. DOI: <https://doi.org/10.30748/nitps.2022.49.05>.
8. Камалов Є. Базова підготовка громадян України до національного спротиву в Силах Територіальної оборони. *Social Development and Security*. 2025. Т. 15, № 5. С. 79–84. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.5.6>.
9. Камалов Є. Стан та особливості змісту (функціонування) підготовки громадян до національного спротиву. *Міжнародний науковий журнал «Military Science»*. 2025. Т. 3, № 3. С. 212–225. DOI: <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.3.17>.
10. Мякінченко І., Сологуб М., Подкур В. Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій в умовах повномасштабної російської військової агресії проти України. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2024. № 14. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.35433/history.112070>.
11. Павленко П. Дискурс війни в євангельському віровченні у контексті нинішньої агресії Росії проти України (протестантський погляд). *Філософська думка*. 2023. № 1. С. 74–85. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2023.01.075>
12. Павленко П. Ю. Євангелія і війна. Агресія РФ проти України в оцінках і позиціях протестантів. *Українське Релігієзнавство*. 2026. № 100. С. 129–135. DOI: <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2026.100.14>.

13. Пресслужба ОДА. Друга річниця масштабної ракетної атаки на Яворівський полігон. *Львівська обласна військова адміністрація*. 2024. URL: <https://loda.gov.ua/news/96278> (дата звернення: 11.02.2026).

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань підготовки громадян до національного спротиву : Проект Закону України від 25.03.2026 № 13347. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56518> (дата звернення: 09.02.2026).

15. Про запровадження базової загальновійськової підготовки. *Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"*. 2025. URL: <https://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/navchalnyj-protses/pro-zaprovadzhennya-bazovoyi-zagalnovijskovoyi-pidgotovky> (дата звернення: 10.02.2026).

16. Рабінович С. Заміна виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою як позитивне зобов'язання держави в умовах воєнного стану: pro et contra. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 2. С. 45–76. DOI: <https://doi.org/10.30970/jc1.2.2025.4>.

17. Рада ухвалила закон про підготовку громадян до національного спротиву. *Міністерство оборони України*. 2026. URL: <https://mod.gov.ua/news/rada-uhvalila-zakon-pro-pidgotovku-gromadyan-do-nacjonalnogo-sprotivu> (дата звернення: 09.02.2026).

18. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.

19. Студенти університетів та фахових коледжів вивчатимуть «Основи національного спротиву»: ВРУ ухвалила відповідний закон. *Урядовий портал*. 2026. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/studenty-universytetiv-ta-fakhovykh-koledzhiv-vyvchatymut-osnovy-natsionalnoho-sprotyvu-vru-ukhvalyla-vidpovidnyi-zakon> (дата звернення: 17.02.2026).

20. У МОН спростували, що військова підготовка не буде обов'язковою для студентів. *Укрінформ*. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

society/4011275-u-mon-sprostovali-so-vijskova-pidgotovka-ne-bude-
obovazkovou-dla-studentiv.html (дата звернення: 04.02.2026).

21. УЦХВС Ukrainian Pentecostal Church. «Не допустімо витіснення християнської етики зі шкіл» - Михайло Паночко, 2020. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1OXNNVXiTj4> (дата звернення: 11.02.2026).

22. Якуніна К. І. Моральні наративи сучасного українського протестантизму в умовах війни. *Культурологічний альманах*. 2026. № 1. С. 89–102. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.1.10>.

23. Birdsall J. The battle for freedom of conscience in wartime Ukraine. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale*. 2026. DOI: <https://doi.org/10.54103/1971-8543/30688>;

24. Fenbert A. Students who fail military exam or refuse oath cannot continue higher ed, official says. *The Kyiv Independent*. 2025. URL: <https://kyivindependent.com/students-who-fail-military-exam-or-refuse-oath-cannot-continue-studies-official-says/> (date of access: 10.02.2026).

25. Grimell J. Understanding Ukrainian military chaplains as defenders of the human soul. *Frontiers in sociology*. 2025. Vol. 10. P. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.3389/fsoc.2025.1559023>.

26. Harwood G. H. Conscientiously Opposed to Bearing Arms - Seventh-day Adventists and the Faith of Jesus. *The Journal of Adventist Education*. 2008. Vol. 70, no. 3. P. 4–10. DOI: <https://files.circle.adventistlearningcommunity.com/files/jae/en/jae200870030407.pdf> (date of access: 05.02.2026).

27. Kuromiya H. Conscience on Trial: The Fate of Fourteen Pacifists in Stalin's Ukraine, 1952-1953. Toronto; Buffalo; London : University of Toronto Press, 2012. 224 p. DOI: <https://doi.org/10.3138/9781442661073>.

28. Nedavnya O. Peculiarities of the military chaplaincy of the Ukrainian Greek Catholic Church and the Roman Catholic Church in Ukraine in the conditions

of modern war. *Skhid*. 2025. Vol. 7, no. 1. P. 53–58. DOI: <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.717>.

29. Nel M. Pentecostal pacifist impulse and the violent God of the Hebrew Bible: A balancing act of hermeneutics. 2018. Vol. 31, no. 2. P. 423–441. URL: <https://ote-journal.otwsa-otssa.org.za/index.php/journal/article/view/222> (date of access: 03.02.2026).

30. Salnikova S., Savelyev Y. The role of political institutions in the religious sphere before and during the Russo-Ukrainian war: national security vs. freedom of religion. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2025. Vol. 38, no. 1. P. 11–27. DOI: <https://doi.org/10.1080/13511610.2024.2395265>.

31. Soloviy R. The Church Amidst the War of Attrition: Ukrainian Evangelical Community in Search of a New Mission Paradigm. *Religions*. 2024. Vol. 15, no. 9. P. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel15091136>.

32. TBN UA. Християнство проти світу: тікати чи впливати? Валерій Антонюк, 2025. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wh64F6prlFA> (дата звернення: 13.02.2026).

33. Transformation of higher education in Ukraine: Impact of the war and objectives for post-war recovery / V. Lugovyi et al. *European Journal of Education*. 2023. Vol. 58. P. 611–628. DOI: <https://doi.org/10.1111/ejed.12584>.

34. Wawrzonek M., Szyszlak T. Religion in the Process of Nation-Building in Ukraine: Case Study on the UGCC and Military Chaplaincy. *Politeja*. 2023. Vol. 20, no. 2. P. 89–117. DOI: <https://doi.org/10.12797/Politeja.20.2023.83.05>.

35. Weber M. *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*. New York : Bedminster Press, 1968. Vol. 1. 1469 p.